

Subject Area
Basic Islamic Sciences

Year: 2022
Vol: 8
Issue: 94
PP: 410-418

Arrival
17 November 2021
Published

31 January 2022
Article ID Number
3835
Article Serial Number
20

Doi Number
<http://dx.doi.org/10.26449/ss.sj.3835>

How to Cite This Article
Karışık, A. (2022).
“Kur’an’da İlke, İnanç Ve
Eylem Bütünlüğü Meselesi”
International Social Sciences
Studies Journal, (e-
ISSN:2587-1587) Vol:8,
Issue:94; pp:410-418

Social Sciences Studies
Journal is licensed under a
Creative Commons
Attribution-NonCommercial
4.0 International License.

1. GİRİŞ

“Kur’an’da İlke, İnanç ve Eylem Bütünlüğü Meselesi” ismini verdiğimiz bu çalışmamızla insanların Kur’an’dan en iyi şekilde istifade etmelerini sağlayacak ve de onunla ilgili bakış açılarını gözden geçirmelerine yardımcı olacağımızı umduğumuz bir okuma kılavuzu sunmak istiyoruz. Bunun yanı sıra uzun tefsir anlatımlarından âri, fakat meseleyi en kolay biçimde, içeriğine hâlel getirmeksizin okuyucuya kolaylaştıracak ve günümüz insanların Kur’an orjinli bilgiye ulaşmalarına yardımcı olacak daha da ileride onu benimseyerek Kur’an orjinli yaşantıya yönelmelerini telkin edecek bir yol haritası çizmek hedefliyoruz.

Bununla beraber iyice bilinmektedir ki, düşüncenin gerçekleşmesi bazı şeylerin bilinçli bir yaklaşım ve gayretle üzerine gidilmesiyle, Kur’an’a doğru bir şekilde yaklaşmayı mümkündür. İşte biz de bilinç ve gayret birlikteliği ile Kur’an’a doğru yaklaşımın nasıl olabileceği üzerine okuyucuya bir fikir vermek istiyoruz. Bunu yaparken de yine şunun bilinci içindeyiz; Kur’an’daki bu bütünsel yaklaşımı idrak etme durumunda olan insan, maalesef bizzat kendisi nefsi (psyche) parçalanmalar içindedir ve nefsi olarak bir bütün hâlinde değildir.

İnsan kimi zaman doğru bildiği gibi yaşayamamakta, yaşadığını içselleştirememekte (sathî ve şeklî kalmakta) gönlünden geçenle yaptıkları ile uyumsuz çalışan, organize olmamış bir makinaya benzemektedir. Bu ikircikli durum Kur’an’da şu şekilde ifade edilmektedir: *مُذَبِّبِينَ بَيْنَ ذَلِكَ لَا إِلَى هُوَ لَا إِلَى هُوَ لَا وَمَنْ يَضِلَّ اللَّهُ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ سَبِيلًا* (Nisâ, 4/143). Herhangi bir yere bağlanmayanlar şaşırmış kimseler olup dünya hayatında bocalamaktan başka yapacakları bir şey bulunmamaktadır. İnsanoğlunun bu ikircikli hâline Kur’an pek çok bölümünde değişik vesilelerle yer vermiştir. Bu, iman ve küfür bağlamında değerlendirilecek bir mesele değildir. İnsanoğlunun en temel yapıtaşlarıyla onun bir birey olarak var olmasıyla ve psikolojisiyle alakalı bir durumdur. *وَمَا أَبْرَىٰ نَفْسِي إِنْ النَّفْسُ لَأَمَّارَةٌ* (Yûsuf, 12/53). İlgili ayette yüce Yaratıcı’nın rahmet gösterdiği hariç, aşırı derecede kötülüğü nefsin emretti vurgulanmaktadır. Mesele daha çok insanın kendi nefsiyle, ona karşı mücadelesi ve başarısıyla alakalıdır. *ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا رَجُلًا فِيهِ شُرَكَاءُ مُتَشَاكِسُونَ وَرَجُلًا سَلَمًا لِرَجُلٍ هَلْ يَسْتَوِيَانِ مَثَلًا الْحَمْدُ لِلَّهِ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ*

Kur’an’da İlke, İnanç ve Eylem Bütünlüğü Meselesi

Comparison Of The Use Of The Attribute Hayâ About God And Human

Ali KAŞIKIRIK¹

¹ Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Bölümü Tefsir Anabilim Dalı, Doktora Öğrencisi, Ankara, Türkiye

ÖZET

Kur’an’ı Kerim hem kendi içinde hem de eylemsel yansımalarında bütünlük arz eden bir kitaptır. Ayrıca o, hayata yön vermek üzere Allah Teâlâ tarafından indirilmiş güçlü bir çağrısı olan, ısrarla eylem talebinde bulunan bir kitaptır. Sadece bir doktrin, bir tavsiye ve öneri metni değildir. Onun ulaşmak istediği ve insanı ulaştırmak istediği bir amacı vardır. İşte insan Kur’an’ın talep ettiği bu eylemleri gerçekleştirmek üzere yola koyulmuş bir yolcudur, koltuğuna kurulup sadece bilgi ve haz almak için bir metni okuyan kâri değildir. Bu çalışmamızda kişisel varlığımızın birliğini ifade eden tevhid olgusunu, psikolojik yapılarımızın üst üste oturduğu, sağlıklı bir insan olmanın Kur’an’dan ve onu doğru anlamaktan geçen yolunu veya bütüncül bir psikolojik yapının katmanlarının sağlıklı bir şekilde üst üste oturduğu psikolojik bütünlüğün Kur’an’ı doğru anlamada ne derece önemli olduğunu anlatmaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Kur’an, İnsan, İlke, Eylem.

ABSTRACT

The Holy Quran is a book that constitutes integrity in itself as well as in its performative reflections. Moreover, it’s a book with a powerful message sent down from Allah the Almighty that calls persistently for being active. It is not only a doctrine, advice, or suggestion. It has a goal that it wants to achieve and wants to carry man through it. Therefore, man is a traveller who is head out in order to realize the actions requested from the Holy Quran and not a reader who is sitting in his chair reading the Quran only to be informed and to be pleased. In this study, we will examine the phenomenon of tawhid, which expresses the unity of our personal existence, the way our psychological structures overlap, the way to be a healthy person through the Qur’an and understanding it correctly, or the Qur’an of psychological integrity where the layers of a holistic psychological structure fit together in a healthy way. We will try to explain how important it is to understand correctly.

Keywords: Allah, Qur’an, Human, the Attribute, Hayâ.

(Zümer, 39/29) Allah ayette çekişip duran pek çok ortakların sahip olduğu bir adam ile sadece bir kişiye bağımlı olan bir adamı örnek verir ve bu ikisinin eşit olmadığını belirtir. Bu gerçeği de çoğu insanın bilmediğini ifade eder. Kur'an'da bu manayı ifade edebilecek örnekler çoğaltılabilir.

İşte bu parçalanma sebebiyle inanan insanın inancı ve eylemleri her zaman örtüşmemektedir. O pek çok şeyi egosu vasıtasıyla bastırmakta ve kendince kabul edilebilir formlara ve anlamlara tevیل etmektedir. Dolayısıyla kendisi ile barışık değildir, bundan dolayı çok az sâlih eylemde bulunabilmekte, bu da zihni yoğunluğunu ve bilincini bir noktaya yöneltip onu gerçekleştirmek için kesin iradesini ortaya koyduğunda olmaktadır. Ancak iradenin bu şekilde her zaman bilinçli yönlendirilmesi, bir şeyi doğru yapabilmek için bu denli çaba sarf edilmesi insan psikolojisini yoran bir durumdur.

Bu çalışmamızda kişisel varlığımızın birliğini ifade eden tevhid olgusunu, psikolojik yapılarımızın üst üste oturduğu, sağlıklı bir insan olmanın Kur'an'dan ve onu doğru anlamaktan geçen yolunu veya bütüncül bir psikolojik yapının katmanlarının sağlıklı bir şekilde üst üste oturduğu psikolojik bütünlüğün Kur'an'ı doğru anlamada ne derece önemli olduğunu anlatmaya çalışacağız.

2. KUR'AN'IN BÜTÜNSELLİĞİ ÜZERİNE GENEL MÜLAHAZALAR

Bu başlığın içerdiği genel anlam üzerinde bazı mülahazalarda bulunmadan önce, bütünlük kelimesinin (kavramının) anlam çerçevesini belirtmek konuya hangi anlam kalıpları içinde yaklaştığımızı da ortaya koyacaktır. Bütünlük kelimesi Türkçe'de eksiksiz, parçalanmamış, parçalandığında hüviyeti değişen birtakım niceliklerin toplamı anlamına gelmektedir (Serinsu, 1994: 289). Teknik açıdan bu terim üzerinde durmanın, kavramların ifade ettikleri manayı açık olarak ortaya koymak bakımından faydalı olacağı kanaatindeyiz. Ahmet Cevizci, "Bütün" kelimesini yukarıda yazılandan farklı olmaksızın biraz daha detaylıca açıklamaktadır. Buna göre Bütün: "Tam, eksiksiz olan, parçalardan oluşan ve hiçbir parçası eksik bulunmayan, bir birlik ya da sistem sergileyen şeye, parçalardan meydana gelmekle birlikte, parçaların yalın bir toplamından daha fazla şey olan yapıya, bir parçayı etkileyen bir değişimin diğer parçalarda da değişikliğe yol açması anlamında, parçaları arasında karşılıklı bir bağımlılık ilişkisi bulunan nesneye verilen addır." (Cevizci, 1996: 102).

Bütünlük kelimesinin öğelerini oluşturan manalar veya nesnel birliği, ayrıma gittiğinde bir nevi "Holizm'i" (bütünü oluşturan parçaların, tek kaldıklarında, bütün içindeki davranışlarından farklı bir davranış sergilemesini) hatırlatmakta ve Kur'an bütünselliği açısından sadece kelimenin anlamı dahi bize pek çok şey ifade etmektedir. Her şeyden evvel, ele aldığımız ve bir ölçü olarak ortaya koymaya çalıştığımız kitap; Kur'an'dır, Kur'an-ı Kerimi referans alıyorsak o zaman bir değer ifade ettiğini ve değeri belirleyenine özne ile olan ilişkisi, "Öznenin olana, olguya yüklediği nitelik" (Cevizci, 1996: 123) olduğu unutulmamalıdır.

"Bütünlük" kavramı her şeyin kendi öznesi içinde bütün olmasından ziyade komplike olmasını ifade etmektedir. Bu mana çerçevesinde bütünlük, bütünsellik kavramı Kur'an-ı Kerim açısından ele alındığında onun bir bütün olarak bir mana ifade edeceğini ve aslî görevini yerine getirebileceğini söylemek mümkündür. Tarih de şahittir ki Kur'an nassına yönelik parçacı yaklaşımlar sürekli olarak Müslümanlar arasındaki ihtilafları körüklemiş, asıl gayesi Kur'an-ı tahrif etmek isteyen fırka ve unsurlar dahi kendilerine bir şekilde Kur'an'dan delil getirmeye muvaffak olabilmişlerdir. "Bu arada Kur'an'ın bütünlüğü meselesine onun içinde bulunan konular, mesajlar, ahlak, muamelât, ukubât v.b. ile siyak sibak bağlantısı ve vahiy ortamı ile vahyin tarihselliğinin birbiriyle bağlantılı öğeler olması, ortamından koparılan bir nassın veya ahlakî temeller üzerine oturmamış bir hukukun Kur'an mesajını tam olarak yansıtmayacağı açısından bakıyoruz." (Fazlurrahman, 1997: 133). *الَّذِينَ جَعَلُوا الْقُرْآنَ عِضِينَ* (Hicr, 15/91). Kimileri Kur'an'ı parça parça ederek bir kısmına inanmakta bir kısmını ise inkâr etmektedirler. *أَفَتُؤْمِنُونَ بِبَعْضِ الْكِتَابِ وَتَكْفُرُونَ بِبَعْضٍ* (Bakara, 2/85). Kur'an'ın bir kısmına inanlara diğer kısmını niçin inkâr ettikleri sorulmaktadır.

Bütünlük meselesini tamamlayıcı bir unsur olarak burada Roger Garaudy'nin ilahî mesajlara yaklaşımını da zikretmek faydalı olacaktır. Garaudy ilahî mesajın devamlılığı bağlamında meseleye bakarak, söylem ve metinden ziyade bunların içerdiği hikmet ve bu hikmetin önceki dinlerin bir devamlılığı mesabesinde olduğunu Hz. Muhammed'in, Hz. İbrahim'in izinden giden, Hz. Musa ve Hz. İsa'nın mesajını tamamlayan bir elçi olarak gönderildiğini, dolayısıyla Müslümanların önceki unsurlara yaklaşımında reddedici değil, güzellikleri özümseyici olmaları gerektiğini söylemektedir (Garaudy, 2019: 97). Benzer bir söylemi Fazlurrahman'da da görmekteyiz. O, Müslümanların öz güvenlerini yitirmeleri sonucu modern dünyanın ortaya attığı kavramlara karşı olumsuz bir tavır takındıklarını, öz güvenlerinin sağlam olduğu dönemlerde ise bunları bünyelerine alarak içselleştirmekte bir beis görmediklerini söylemektedir (Fazlurrahman, 1997: 135).

Kur'an'ın bütünselliğini ortaya koymak, ona bakanın ufkunu genişletmek, Kur'an'a tarihsel ve evrensel bütünlük içinde bakarak "Bütünlük" kavramıyla ne ifade etmek istediğimizi ortaya koymak açısından önemlidir. Yukarıda zikrettiğimiz Hicr 91. ayette geçen "Onlar Kur'an'ı da parça parça edenlerdir" ibaresiyle ilgili olarak İbn Abbas

جزؤه اجزاء “Onu parçalara ayırdılar” derken, Leys, جعلوا القرآن عضة عضة فتفرقوا فيه “Kur’an’ı bölüm bölüm, parça parça, grup grup yaptılar ve bundan dolayı onda ayrılığa düştüler, yani; bir kısmına iman ettiler, bir kısmını da inkâr ettiler,” (İbn Manzûr, ty: 2993) demektedir.

Kur’an’a selim bir kalple yaklaşmak onu anlamının en temel unsurudur. O şüphesiz bir şekilde hakikati ifade ediyor olmasına rağmen sadece müttakiler için rehberdir. ذَلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ (Bakara, 2:2). Müttakiler için yol gösterici olan kitapta şüphe olması ihtimal dışıdır. وَمِنْهُمْ مَنْ يَسْتَمِعُ إِلَيْكَ وَجَعَلْنَا عَلَى قُلُوبِهِمْ أَكِنَّةً أَنْ يَفْقَهُوهُ وَفِي آذَانِهِمْ وَقْرًا وَإِنْ يَرَوْا كَلِمًا لَا يُؤْمِنُوهَا بِهَا (En’âm, 6:25). Kimi insanlar her türlü müjdeye tanıklık etseler de Kur’an’ı kabule yaşamakta istekli davranmazlar. الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ (Zümer, 39:18). Sözlerin en güzeline uyanlar bunu dinlemelerine borçlu olup mükafatı hak edenlerdir. Bu ve benzeri manaları ifade eden ayetleri ve “Ey İnsanlar, ey iman edenler” şeklinde formulize edilmiş bulunan ayetleri Kur’an’ın evrensel kapsayıcılık ve çağırısı içinde düşünebiliriz. Bu şekilde insanların tümüne hitap eden ayetleri, Müslümanların dışında bulunan diğer inançlara sahip insanları kapsayıcı, onların kültür özelliklerini özümseyici ve onlarda bulunan hikmeti kabul edecek bir açılım içinde olmalarını iş’ar eden ayetler olarak anlamak mümkündür. Çünkü bir şeyler vermek bir şeyler almayı gerektirir, karşılıklı etkileşim kaçınılmazdır, öyleyse bu alınan şeylerin en güzel şeyler olması gereklidir.

Bu meseleyle alakalı olarak söyleyebileceğimiz son şey; Kur’an’ın, kendi mana bütünlüğü, siyak sibak akışı, Kur’an, sünnet ve siyer bütünlüğü içinde ele alınmasını vurgulayan geleneksel söyleme ek olarak Kur’an üzerinde psikolojik tahliller yaparak, Kur’an nesli veya insanının nasıl bir yapıya sahip olabileceğinin araştırılması gereğidir. Bu hususta bize Kur’an’ın bizzat kendisi, sahih sünnet ve siyer ile ilk Müslümanlar üzerindeki çalışmalar yardımcı olacaktır. Kur’an siyer bütünlüğüne veya birbirini tamamlayıcılığına günümüz tartışmalarından birini ele alarak bir örnek vermek mümkündür: Peygamber’in (s.a.v) sünnetinin bir kıymeti olmadığını Kur’an’ın yeterli olduğunu, Peygamber’e isnadı itibarıyla hadislerin güvenilmez olduğunu iddia edenler, Peygamber’in (s.a.v) görevinin sadece “Tebliğ etmek” vahyi insanlara ulaştırmak olduğunu, onun (s.a.v) bir ulaktan, postacıdan başka bir şey olmadığını söylüyorlar. Oysaki herhangi bir siyer kitabını okuyan insan görecektir ki, Peygamber (s.a.v) sadece vahyi ileten değil, o davanın sorumluluğunu da üstlenen kişidir. Gerek Mekke’deki gerekse Medine’deki mücadelesi, bu mücadele uğrunda katlandığı fedakârlıklar, bir toplum inşa etmek için harcadığı çaba, onlara liderlik etmesi, bu uğurda feda edilen canlar, bizzat kendisinin hicret etmesi, Medine’de on yıl gibi kısa bir zaman diliminde gerçekleşen yirmi beş gazve, kırkı aşan seriyye, paylaşılan acılar ve bizzat ayetle sabit olduğu üzere vazifesini gereği üzere yapmazsa cezaya düşürüleceği ifadesi onun (s.a.v) görevinin, mesajı bırakıp giden, sonrasında ilgilenmeyen bir elçiden çok daha fazlası olduğunu göstermektedir.

Bu bütünselliği idrak sadedinde sahabeyi kiramin Kur’an’ı sık sık hatim etmeleri ve onu sürekli okumalarının altında yatan düşünce anlaşılmalı, Kur’an araştırmaları, Kur’an okumalarından sonra ikinci sırada yer almalıdır. Bu hususla ilgili olarak Alpaslan Açıkgenç Fazlurrahman’ın görüşlerini değerlendirirken ondan şunları aktarmaktadır: “Fazlurrahman’a göre tefsir usulünün en önemli ilkesi Kur’an’ı parça parça değil de bir bütün olarak ele almaktır. Yalnız burada “Bütün” derken ne kastedildiğini anlamalıyız. Kur’an insanlara yol göstermek için geldiğinden onlara bir dünya görüşü sunmaktadır. Onun için insanın hayatının hemen alanında görüşler sunmuş veya böyle görüşleri müminlerin oluşturabilmeleri için temel ilkeler vermiştir. Bu durumda sadece belli bir alanda Kur’an’ın görüşlerini, yalnız o konuda söyledikleri çerçevesinde yorumlamak eksik kalacaktır. Zira bu konuda söylenenlerin Kur’an’ın getirdiği dünya görüşünde bir yeri vardır. Acaba yapılan yorumlar bu yer göz önüne alınca çelişkiler doğuramaz mı? Kur’an’ın dünya görüşü düşünülmeden yapılan böyle parçacı bir yaklaşım çelişki doğurmasa dahi eksik kalacağı için İslam toplumuna pek az şey kazandıracaktır” (Fazlurrahman, 1996: 13).

3. BÜTÜNLÜK VE İLKE İLİŞKİSİ

Yukarıda bütünsellik hakkındaki fikirlerimizi genel olarak ortaya koyduktan sonra şimdi de ilke ve bütünlük arasındaki ilişkinin ve bunun Kur’an’da hangi formlar içinde işlendiğini araştırmaya geçeceğiz. Yukarıda kullandığımız metot gereği önce ilkenin tanımı ne olduğu ve bunun Kur’an’da ne gibi kullanımlara tekabül ettiği üzerinde duracağız. Daha sonra da ilke ve bütünsellik arasında olması gerektiğini farz ettiğimiz bağı kurmaya çalışacağız.

İlke: zamansal, mantıksal ya da ontolojik düzende ilk olana verilen addır. Ontolojik anlamda bir şeyin kökeni ya da kaynağı (eylemin dayanağı), mantıkta her tür akıl yürütmenin kendisine dayanmak, kendisine uygun olmak durumunda olduğu düşünce yasa, kendisinden başka önermelerin çıkarsandığı genel önermedir. Fenomenleri açıklama faaliyetinde, vazgeçilmez bir temel olarak ortaya çıkan genel önerme, yasa, kural ya da doğru. Ahlak alanında eyleme temel alınan Pratik kural, eylemi belirleyen, eylemin kendisinin sonucu olduğu normdur. Kendisi başka ilke ya da akıl yürütmelerin kaynağı olan ilk ilkedir. Araştırmaya yön vermek, düzen kazandırmak için kullanılan bir ilkeye ise yönlendirici ilke denir (Cevizci, 1996: 275).

Bu tarifin genel kapsamı içinde “İlke” ile Kur’an’ı yan yana ele aldığımızda, Kur’an’ı Kerim’in, “Kendisinden, başka önermelerin çıkarsandığı genel önerme”, “Olguları ve olayları açıklarken bir temel olarak ortaya çıkan genel önerme”, “Yasa, kural ya da doğru”, “Ahlakî norm”, “Davranışımıza, araştırmamıza yön veren yönlendirici ilke” olduğunu söylemek mümkündür. Burada Kur’an’ın hem ilk ilke olması hem de yönlendirici ilke olması garip karşılanmamalıdır. Çünkü Kur’an sadece bir takım önerme ve tarifleri içeren bir kitap değil aynı zamanda bunların yine bu önerme ve tariflere uygun olarak eyleme geçirilmesini isteyen bir kitaptır.

3.1. Kur’an’ın Otoritesi ve Kendisine Dayanılan İlke Olduğu

Kur’an’ın bu yönünü ayetlerle kısaca incelemeye çalışalım: “Bu, kendisinde şüphe olmayan kitaptır. Allah’a karşı gelmekten sakınanlar için yol göstericidir.” (Bakara, 2: 2) **إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَهْدِي لِلْبُيِّهِ هِيَ أَقْوَمُ** (Bakara, 2: 2) “Şüphesiz ki bu Kur’an en doğru yola iletir; iyi davranışlarda bulunan müminlere, kendileri için büyük bir mükâfat olduğunu müjdelere.” (İsrâ, 17: 9) **إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ** (İsrâ, 17: 9) “Kur’an’ı kesinlikle biz indirdik; elbette onu yine biz koruyacağız.” (Hicr, 15: 9) **أَلْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَى عَبْدِهِ الْكِتَابَ وَلَمْ يَجْعَلْ لَهُ عِوَجًا قِيمًا لِيُنذِرَ بَأْسًا شَدِيدًا مِمَّنْ لَدُنْهُ وَيُبَيِّنَ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ أَنْ لَهُمْ أَجْرًا حَسَنًا مَّا كُنْتُمْ فِيهِ أَبدًا وَيُنذِرَ الَّذِينَ قَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا** Allah'a mahsustur ki, kendi katından şiddetli bir baskını haber vermek ve yararlı iş yapan müminlere, içinde temelli kalacakları güzel bir mükafatı müjdelemek ve : "Allah çocuk edindi" diyenleri uyarmak için kuluna eğri bir taraf bırakmadığı dosdoğru Kitap'ı indirmiştir.” (Kehf, 18: 1-4) **الرَّ كِتَابٌ أَحْكَمْتُ آيَاتُهُ ثُمَّ فَصَّلْتُ مِنْ لَدُنْ حَكِيمٍ خَبِيرٍ** (Kehf, 18: 1-4) “Elif. Lâ. Râ. (Bu sana indirilen), hikmet sahibi (ve) her şeyden haberdar olan (Allah) tarafından ayetleri sağlamaştırılmış, sonra da açıklanmış bir kitaptır” (Hûd, 11: 1).

Görüldüğü üzere Kur’an’da kendisinin temel ilke edinilmesini sarıh veya zımnen ifade eden bu ve benzeri pek çok ayet vardır. Burada dikkat çekmek istediğimiz husus, ilkelerin öncül olması ve eylemlerin ona bağlı olmasıdır. Herhangi bir ilkeye tâbi olmayan eylemin kendisiyle değer bulup ölçüleceği bir miyarı yok demektir. Bu ise ferdi sorumsuzluğa ve toplumsal kargaşaya yol açan etkenlerden biridir. Gerek ferdin kendi psikolojik/nefsî bütünlüğünü koruyabilmesi gerek de toplumun var olarak bütünlüğünü koruyabilmesi için bir miyara, töreye veya kanunlar manzumesine ihtiyacı vardır. Ferdî ve kamusal eylemlerin insanlar nezdinde Kabul görmesi bu uygunluğa bağlıdır.

3.2. Eylemlerin Kabul Görmesinin Bir İlkeye Dayanmasına Bağlılığı

Asr suresinin 1-3 ayetlerinde iman, ilkeye bağlılığı salih amel de ona uygun olarak yapılan eylemi dile getirmektedir. Bizi bu düşünceye götüren saik; netice itibarıyla ilkenin kabul gören bir olgu olması veya en azından konum/durum itibarıyla geçer akçe olmasıdır ki, ayette geçen salih amel ibaresinden, en iyi olanın, ilkenin kabul edilerek yapılması gerektiğini anlıyoruz. Çünkü eylem salih, kendisini gerçekleştirenle barışık, failde bir gerginliğe veya patolojik bir duruma yer bırakmayan bir olgu olarak isimlendirilmiştir ki münafıkla, müminin ayırım çizgisi de kanaatimizce budur.

Burada Kur’an ilkelerinin, Kur’an bütünselliği ile ilişkisini incelerken meseleye bakış açımız, Kur’an ilkelerinin kuru bir ilkeler topluluğu olmadığı, iman, ahlak, aşk ve fedakârlık üzerine kurulu olduğunu anlatmaya çalışmaktır. İnsanlar tarafından koyulan kurallar ve yasaklarda bu boyut olmadığı için onlarda iman ve fedakârlıktan söz etmemiz mümkün değildir. Hatta Batı’nın üzerinde durduğu akla dayalı insan ve toplum felsefesinin, vaz’î bir hükme, iman (inanç ve ideal), aşk ve fedakârlık boyutunu katma çabası ibaret olduğunu söyleyebiliriz. Aksi takdirde ideal bir toplum oluşturmak için gayret sarf eden batı felsefesini kuru ve boş bir uğraş olarak isimlendirmemiz gerekirdi. Her ne kadar Eflâtun gibi yaptrımcı veya Eudamonizmciler gibi ferdî mutluluk teorileri peşinde koşan ve az da olsa bununla insanı ve toplumu şekillendirmeye çalışan filozoflar olsa da Genel olarak toplumu yönlendirmeye çalışan seküler felsefe çabalarının toplumu bir yere götürmeyeceğini Kant ve Marks gibi pek çok felsefeci bir şekilde ifade etmişlerdir.

Kur’an’ın bütünselliği ondaki ilkelerin iman, ahlak, aşk ve fedakârlık kavramları ile birleştiğinde tam bir anlam ifade etmektedir. Bu konuyla ilgili birkaç örnek meseleyi daha anlaşılır kılacaktır. Şimdi sırasıyla Kur’an’da ilkelere vurgu yapılan yerleri ve daha sonra yukarıda bahsettiğimiz şekliyle ahlak, iman, aşk ve fedakârlık vb. kavramların bu bütünselliğe ve ilkelere nasıl temel teşkil ettiğini gösterelim.

Tüm semavî kitaplarda olduğu gibi Kur’an’da da adalet kavramı, üzerinde çokça durulan temel prensiplerden biridir. **يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ بِالْقِسْطِ شُهَدَاءَ لِلَّهِ وَلَوْ عَلَىٰ أَنفُسِكُمْ أَوِ الْوَالِدِينَ وَالْأَقْرَبِينَ إِنْ يَكُنْ غَنِيًّا أَوْ فَقِيرًا فَاللَّهُ أَوْلَىٰ بِهِمَا فَلَا تَتَّبِعُوا الْهَوَىٰ** (Nisâ, 4: 135) “Ey iman edenler! Kendiniz, ana babanız ve en yakınlarınızın aleyhine de olsa, Allah için şahitlik yaparak adaleti titizlikle ayakta tutan kimseler olun...” (Nisâ, 4: 135. Ayrıca bk. Mâide, 5: 2).

Tüm semavî kitaplarda olduğu gibi Kur’an’da da adalet kavramı üzerinde sıkça durulan temel prensiplerdendir. Ancak hüküm sadece zahirî delillere bağlı kaldığından uygulamada zaman zaman yanlışlar olabilmektedir. Oysa

Kur'an bu ilkeyi kendi aleyhine dahi olsa çiğnemeyecek ahlakî bir boyut ortaya koymaktadır. Bu da Allah korkusunu ve dolayısıyla bu ilkeyi uygulayabilecek ahlakî bir temeli gerekli kılmaktadır (Bakara, 2: 284).

Bu ahlakî duygudur ki Maiz'in Resulullah'a gelip suçunu ikrar etmesine sebep olmuştur. Burada hukuk ve ahlakla ilgili olarak Fazlurrahman'ın sözünü aktarmak yerinde olacaktır. "Kur'an ve daha sonraki gelenek tarafından desteklenen hukukî kurallara ve ideal hukuk arasındaki ayırma rağmen hem fıkıh hem de şeriat muayyen kurallarla eş tutulmuş, Allah'ın iradesinin, emrinin yerine getirilmesi bu kurallara uymak olarak görülmüştür. Hâlbuki evvelce söylediğimiz gibi, insan davranışının nihaî değerlendirilmesi hukukî değil, ahlakîdir" (Fazlurrahman, 1997: 135).

Hukuk normlarının üstünde olan bu duruma şu ayet örnek olarak verilebilir: "Daha önceden Medine'yi yurt edinmiş ve gönüllerine imanı yerleştirmiş olan kimseler, kendilerine göç edip gelenleri severler ve onlara verilenler karşısında içlerinde bir kaygı duymazlar. Kendileri zaruret içinde bulunsalar bile onları kendilerine tercih ederler. Kim nefsinin cimriliğinden korunursa işte onlar kurtuluşa erenlerdir." (Haşr, 59: 9). Görüldüğü üzere bu durum farz olan zekâttan farklı bir şeydir, fedakârlıktır, özveridir. Onlar inançları ve bağlı buldukları dava uğruna pek çok fedakârlıkta bulunmuşlardır. Onlar Allah sevgisini her şeyin üstünde tutmuşlardır. Çünkü! "...İman edenler Allah'ı daha çok severler..." (Bakara, 2: 165).

Bu aşka ve fedakârlığa, imana ve bağlılığa Bi'ri Maune olayını örnek verebiliriz; özet olarak Bera Amir b. Malik Medine'ye Resulullah'ın yanına gelmiş, Resulullah onu İslam dinine davet etmişti. Müslüman olmadığı gibi redde etmedi. Resulullah'a (s.a.v) "Necid halkına arkadaşlarını göndersen de onları İslam'a davet etseler, ben Necid halkının onları kabul etmesini umarım" dedi. Resulullah (s.a.v) önce çekinmesine rağmen Bera'nın verdiği eman üzere arkadaşlarından yetmiş kişiyi onunla göndererek, Münzir b. Amr'ı onlara emir tayin etti. Kafile Bi'ri Maune'ye geldiklerinde orada konaklayarak içlerinden Haram b. Milhan'ı Resulullah'ın (s.a.v) mektubu ile Amr b. Tufeyl'e gönderdiler. Bu kişi mektuba dahi bakmayarak onun öldürülmesini emretti ve bir kişi Milhan'ı sırtından mızrakladı. Milhan'sa buna karşılık "Allahu ekber, Kabe'nin Rabbine andolsun ki ben kazandım" dedi. Daha sonra Amr, Asiyye, Ra'l ve Zekvan kabilelerini diğerlerinin öldürülmesi için çağırdı. Bunlar müminleri kuşatarak K'ab b. Zeyd hariç hepsini şehit ettiler. Bu esnada Amr b. Ümeyye ve Münzir, Müslümanlardan uzaktaydılar. Kuşların olayın olduğu yerde uçtuğunu görünce Münzir de olay yerine gitti ve arkadaşlarıyla beraber o da şehit oldu... (Mübarekfuri, 1991: 345).

Yukarıdaki tarihi olayda da görüldüğü gibi bu sadece mantık kurallarıyla uygulanan bir çaba değil, aşkın ve aşkınlığın en güzel biçimde ortaya çıktığı bir feda hareketidir. Bu ve benzeri örneklerin hepsini burada serdetmek imkânsız, biz sadece Kur'an ilkelerinin, aşkın, ahlakın ve fedakârlığın zemininde Kur'an-î bir bütünlük kazanacağını göstermek istedik. Yoksa Kur'an'dan sadece bir takım fikhî hükümler çıkartmaya uğraşmak ve onu bu ruhî özelliğinden soyutlayarak mevzîî araştırmalara konu yapmak bir nebze de olsa onun ruhundan uzaklaşmak olacaktır. Yukarıda söylediğimiz şeyi burada tekrar etmekte fayda var; akademik Kur'an araştırmaları, Kur'an okumalarından sonra ikinci sırada yer almalıdır ki böylece araştırmacı Kur'an'daki aşkın ve imanî boyutu hissederek ona göre araştırmasına yön versin.

Böylece bütünlük ve ilke ilişkisini, bütünlüğe ahlakî ve aşkın bir zeminde yaklaşılarak, Kur'an'la olan ilgi ve alakayı bu unsurlarla beraber ele almanın Kur'an'ın mana boyutuna daha uygun olduğunu ve bu şekilde, Kur'an'dan kaynaklanan muamelat, ukubât ve ibadet gibi hukukî ve taabbudî unsurların meyvasını tam olarak vereceğini, aşk, ahlak ve sadakatten yoksun bir hukuk ve ibadetin gerçek İslami toplumu yansıtmayacağını ve bizzat Kur'an'ın mesajına da ters düşeceğini söylemek istiyoruz. Şüphesiz ki biz burada konuyu farklı bir açıdan ele aldık. Kur'an'ın bütünlüğü ve ilke ilişkisini tefsir ve fıkıh kuralları çerçevesinde, hukukî ve taabbudî bazı emir ve kuralların burada mutlak bir şekilde diğer tarafta mukayyet bir şekilde geldiğini, Kur'an'ın mana ve kıssalarının içerdiği ilkelerin de yer yer birbirini tamamladığını böylece Kur'an'daki ilke ve mesajların Kur'an'ın kendi kendisini tefsir etmesi çerçevesinde hallolduğu bir anlatım yolu da seçebildik. Esasen bu usul de önemlidir, ancak biz Kur'an ilkelerinin ve onun sunduğu mesajın böyle bir bütünlük özelliğine sahip olduğu söylemini klasik eserlerde görmekteyiz. O yüzden tamamen olmamakla beraber Müslümanların uzun zamandır ihmal ettiği, bu ilkeler ve eylemler olmadan Kur'an insanının gerçek manada var olmasının düşünülemediği, Kur'an bütünlüğünü farklı bir açıdan ele almaya gayret ettik.

4. KUR'AN İLKELERİNİN İNSANDAN İMAN VE EYLEM TALEBİ

Önceki başlıkta bütünlük ve ilke ilişkisini işlerken ilkenin tanımını vermiş ve onun yönlendirici bir ilke olduğundan bahsetmiş, bunun da Kur'an'ın kendi söyleminden kaynaklandığını çünkü onun bu ilkelerin eyleme dönüştürülmesi talebinden bahsetmiştik. Takip etmiş olduğumuz üslup üzere burada da konuya kavramın tarifi ve bunun Kur'an içinde tekabül ettiği yeri araştırmakla başlayacağız.

Eylem: Bir şey yapma, bir işlemi gerçekleştirme, bir şey üzerinde etkide bulunma, bir iş, davranış ya da olayla sonuçlanan güç ya da enerji uygulama durumudur. Eylem sözcüğü hareket ve davranıştan ayırt edilerek temelde ve öncelikle bilinçli ve amaçlı öznelerin yapıp etmeleri için kullanılmalıdır (Cevizci, 1996: 199). Bu tarif üzerinde düşünüldüğünde eylemin değer kavramı içindeki yeri de işin içine girmektedir. Yapıp etmeler neye göre değerlendirilecektir? Önceki başlık altında son dönem batı ahlak felsefesinin, eylemlerin değerini ortaya koymak için bir ilkeye bağlı olması gerektiğini, ilkenin herhangi bir olgu üzerinde temellendirilmesi çabası içinde olduğunu söylemiştik. Kimi bizzat sonuca göre olayı değerlendirirken kimi de eyleme temel teşkil eden kuramı, eylemi yapan öznenin niyetini eylemin değeri olarak göstermiştir.

Biz ise eylemlerde değer ölçüsünün niyet ile Kur'an ve Sünnete uygunluk olduğunu söylüyoruz ki bu olaya yalnızca eylemin içeriği açısından bakıldığında böyledir. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: “Allah'ın sana gösterdiği şekilde insanlar arasında hükmedesin diye sana kitabı hak ile indirdik. Hainlere taraf olma.” (Nisâ, 4:105).

Ancak meseleye iman ve eylem açısından baktığımızda bu konuyla alakalı pek çok şey söylenilmesine rağmen, telifçi bir yaklaşımla olaya bakıldığında iman eylemden ayrı düşünülmemiş, sadece eylemde bulunmayan bir Müslümanın dinden çıkıp çıkmayacağı meselesinde görüşler sunulmaya çalışılmıştır. İman ve eylemle alakalı mezhepleri incelemek sadedinde olmadığımız için meselenin Kur'an'da nasıl ele alındığına bir örnek verelim: “İman edip de iyi davranışlarda bulunanlara gelince, çok merhametli olan Allah onlar için (gönüllerde) bir sevgi yaratacaktır.” (Meryem, 19: 96. Ayrıca bk. Nûr, 24: 55; Hucurat, 49: 15).

İman edip salih amel işleyenler şeklinde formulize edilmiş olan ayetler pek çoktur. Bu ve benzeri içerikli ayetler bize imanın, eylemi gerektirdiğini Kur'an'da bu konu üzerinde ısrarla durulduğunu görüyoruz. Zaten pratik hayata yön vermek isteyen bir kitap da bunu istemek durumundadır. Yoksa Kur'an'da görülen amelî ve hatta amele göre ceza ve mükâfat söylemi onun diğer nazârî düşünce doktrinlerinden farklı olduğunu göstermeye yeterlidir. Bununla ilgili ayetlerin uzun yer tutacağı için birer ayetle örnek veriyoruz: “Şüphesiz Allah, iman edip salih ameller işleyenleri içlerinden ırmaklar akan cennetlere koyacak, orada altından bileziklerle, incilerle süsleneceklerdir. Oradaki giysileri ise ipektir.” (Hac, 22: 23. Ayrıca bk. Ankebût, 29: 4).

İman iddiasında buldukları hâlde imanının gereğini yerine getirmeyenlerin yerildiği yere de şu ayeti örnek verebiliriz. “Hani, Tûr'u tepenize dikerek sizden söz almıştık, “Size verdiğimiz Kitab'a sınımsız sarılın; ona kulak verin” demiştik. Onlar, “Dinledik, karşı geldik” demişlerdi. İnkârları yüzünden buzağı sevgisi onların kalplerine sindirilmişti. Onlara de ki: (Tevrat'a beslediğinizi iddia ettiğiniz) imanınızın size emrettiği şey ne kötüdür, eğer inanan kimselerseniz!” (Bakara, 2: 93).

Hatırlanacağı üzere eylemin tarifini verirken, eylemin hareket ve davranıştan ayırt edilerek temelde ve öncelikle bilinçli ve amaçlı öznelerin yapıp etmelerini kastettiğini zikretmiştik. Zaten bu, bahsedilen ve “İman edip salih eylemde bulunanlar” cümlesi ile formulize edilen ifadeye de uygundur. Yapılan eylemlere bir değer biçilebilmesi için bu eylemlerin şuurlu ve inanarak, bir gayeye matuf olarak yapılması gerekir.

Burada konuya biraz daha açıklık getirebilmek için eylem türleri üzerinde durmakta fayda olduğunu düşünüyoruz. Ali Fuat Başgil “Gençlerle Başbaşa” isimli eserinde insan fiillerini incelerken eylemlerimizi, bizim olan ve olmayan hareketler (eylemler) diye sınıflandırarak eylemleri; refleksler, otomatik hareketler, şuurlu hareketlerimiz ve irade diye üç başlık altında inceler. Refleksler: fizyolojik hayatımızın derinliklerinde bizden habersizce cereyan eden organik faaliyetlerdir. Otomatik hareketler ise: İnsiyaklar, itiyatlar ve telkinli hareketler olarak üçe ayrılmaktadır. İnsiyakî hareketler: Bir cinse mahsus olan, bir ihtiyacın veya meylin ifadesi olarak belli bir cinsin her ferdinde, zaman ve mekân içinde hiç değişmeksizin, aynı şekilde zuhur eden ve doğuştan mevcut olan kuvvetlerdir. Bunlara örnek olarak arıların bal yapmasını veya bir annenin yavrusunu kurtarmak için tehlikeye atılmasını örnek verebiliriz. İtiyatlar: Alışkanlık haline getirdiği eylemlerdir. Ferde mahsus bir yapısı vardır. Fertten ferde hatta aynı bir ferdin hayatı tekamülü içinde daima değişebilir. Çok kere sun'î bir şekilde ortaya çıkan bir ihtiyaç veya temayülün ifadesi olarak başlar. Kâh sırf taklit ile kâh düşünceli bir surette başlayan itiyatlar, zaman içinde tekrarlanarak yerleşir ve başlangıçta hâsıl olan şuurunu kaybederek otomatikleşir. Telkinli hareketler ise: bunlar da insiyaklar ve itiyatlar gibi bizden sâdır olmakla birlikte bizim değildir. Telkin diye, bize herhangi bir şey hakkında bir fikir vermek ve bu sayede inancımızı kazanarak bizi bir harekete sevk etmek için maruz bırakıldığımız söz veya fiil şeklindeki tesire denir. Bu tesir iyilik yolunda olabildiği gibi kötülük yolunda da olabilir. Şuurlu hareketler ve irade ise: Bizim insanî varlığımızın ve benliğimizin öz ifadesidir. Şuurlu dediğimiz bu eylemler şuurumuzun nurdan hüzmeleri altında akıl ölçüğü ile iyice ölçüp tarttıktan sonra karar vererek yaptığımız hareketlerdir. İtiyat ve telkinlere karşı da temkinli olma, gerekirse onları yenme aşma hâlidir (Başgil, 1997:29-9). Buna Resulullah'ın (s.a.v) şu hadisini örnek verebiliriz: “Ameller niyetlere (kast ve yönelme) göredir. Kişi için

ancak niyet ettiği vardır. Kimin hicreti Allah ve Resulüne ise onun hicreti Allah ve Resulünedir. Kimin hicreti nikahlanmak istediği bir kadına ise onun hicreti onadır... (Zebidî, 1985: 1/1).

Önceki başlık altında iman ile nifak arasındaki ayrımın amellerin inanç bütünlüğü içinde yapılması veya yapılmaması olduğunu söylemiştik. Kur'an'ı Kerim insanlardan yaptıkları şeyleri farkında olarak ve bilerek yapmalarını istemektedir (Tözluyurt, 2019: 17). Bu insanın akıllı, düşünen bir varlık olarak yaratılmış olmasının da gereğidir. Bunun aksi davranışlar Kur'an'da yerilmiş ve insanlar bundan sakındırılmıştır. (Bakara, 2: 171. Ayrıca bk. İsrâ, 17: 36).

İman hâli şuur halidir, yapılan eylemlerin bilinçli ve sonuçlarını düşünerek yapılmasını önemli görür. Yoksa salt Allah'ın varlığına iman ederek, bununla beraber bir takım taabbüdî emirlerin geleneksel yapı içinde tevarüs edebildiği şekilde yapılması değildir. Böyle bir durum Kur'an'ın amaç ve gayesiyle tam manasıyla uyuşmaz. Bu durum Kur'an'ı Kerimde şu şekilde ifade edilmektedir: “Ey iman edenler! Allah'a, Peygamberine, Peygamberine indirdiği kitaba ve daha önce indirdiği kitaba iman edin. Kim Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve ahiret gününü inkâr ederse, derin bir sapıklığa düşmüş olur.” (Nisâ, 4: 136. Ayrıca bk. Hadîd, 57: 16).

Kur'an'da ilkeleşen emirler hayata yön vermelidir ki onların bize indirilmiş olması bir anlam ifade etsin. Kur'an ilkelerinin insandan “İman ve eylem talep etmesi” derken kastedilen de budur: İlkelerin inanarak, şuurlu bir hâlde eyleme dönüştürülmesidir. Bu meyanda Kur'an'ın sahip olduğu ilkeler doğrultusunda, insanı inanarak eyleme çağıran bir çağrı kitabı olduğu ve kişilerin varlık sahnesinde bir yer alabilmelerinin bu şekil eylemlerle mümkün olduğu söylenebilir (Necm, 53: 39).

İnsanın varlık sahnesinde yer edebilmesiyle alakalı olarak Salih AKDEMİR hocamızın anlattığı şeyi burada zikretmekte fayda görüyorum. “Varlık, öz ve varoluş diye ikiye ayrılmaktadır. Burada öz “Essence” düşüncede bulunan ve bilkuvve hâlinde olandır ve dolayısıyla eksiktir. Burası potansiyel noktadır. Eylem olmadığı müddetçe özün bir anlamı yoktur. Varoluş ise “Existence” fiilî varoluş durumudur. Bilkuvvenin bilfiil varolduğu hâldir ve mükemmelliği ifade eder.” (Akdemir, 2000: 10-23). Ayetlerin de ışığı altında konuya baktığımızda imanı ve insanı gerçekleştirecek olan eylemdir. Eylem olmadığı müddetçe ne iman ne de Kur'an'daki ilkeler ve hatta insanın dahi varlık sahnesinde bulunması bir anlam ifade edecektir.

Nasıl ki daha önce Kur'an ve ilke bütünlüğünü aşk, fedakârlık ve iman temeli üzerinde değerlendirmişsek, aynı şey burada eylem için de geçerlidir. Eylemde bulunanın inanç yönü onun aşk, kararlılık ve fedakârlık boyutunu oluşturmaktadır (bk. Âli İmran, 3: 119). Zikri geçen ayetin mealinde eylemin aşkın boyutunu görmekteyiz; karşılık beklemeksizin infak etmek, her insanın doğasında tabî olarak bulunan öfke olgusuna gem vurmak, bağışlamak ve karşılık beklemeksizin sevmek. Ayrıca imanın eyleme kararlık boyutu kazandırdığına Mâide, 5: 54; Ahzab, 33: 23 ayetleri örnek olarak verilebilir.

Bu bağlamda son söz olarak Kur'an içerdiği ilkeler doğrultusunda, insanın inanarak ve kararlı bir biçimde sâlih eylemlerde bulunarak hem fert hem de toplum olarak tarih sahnesine çıkmasını bu eylemlere bağlamakta ve onun varoluşunu gerçekleştirmesini istemektedir.

5. İLKE İNANÇ VE EYLEM BÜTÜNLÜĞÜ ÜZERİNE BAZI MÜLAHAZALAR

Şimdiye kadar incelediğimiz başlıklar altında Kur'an ilkelerinin bütünlüğünü ve bu ilkeler doğrultusunda eylemde bulunulmasının gerekliliğini inceledik. Fakat tüm bunları gerçekleştirip gerçekleştirememede durumunda olan insanın konumu nedir? Giriş bölümünde insanların inandığı gibi yaşamakta zorlandıklarını ve yaşadıkları şeyleri İslâmî anlamda olumlu da olsa olumsuz da olsa içselleştiremediklerini, benliklerine oturtamadıklarını söylemiştik. Öyleyse birtakım ilkeleri benimseyen ve doğruluğuna inandığı hâlde, göz ardı etsin veya etmesin, bunları eyleme geçiremeyen insanın durumu nedir? Bu gerçekten kolayca üstesinden gelinebilecek bir sorun değildir. Bizce burada nifakın ilk olarak ortaya çıktığı yer veya çıkış sebebi metafizik boyutun eylem sahasına indirilememesi, yani Allah'a, meleklerle, ahirete, peygamberlere ve gaybe olan imanın kişi bazında yeterli bir saik olamaması ve insanların imanlarının gereğini yapmak için kendilerince haklı daha başka unsurların da bulunması gerektiğine inanmalarındadır. Dolayısıyla inancın yabancılaşarak şirkin ön plana çıkmasıdır. Bu da biraz sonra inceleyeceğimiz gibi kişilerde eylem bazında eksikliklere veya eylemin tamamen terk edilmesine yol açmaktadır (bk. Tevbe, 9: 24).

Şimdi, bu şekilde eylemsel bir yabancılaşmanın insanlar üzerindeki tesiri nasıldır? Ve onları ne derece etkilemektedir? Mademki mesele eylemsel yabancılaşmadır, bu takdirde ortaya imanın zıttı olan eylemler çıkacaktır ki biz bu eylemleri yapan insanların iman iddialarını da göz önünde bulundurarak buna nifakın amelî boyutu diyoruz. İmanın aşk, fedakârlık, sabır, kararlılık ve cesaret gibi bazı özellikleri içerdiğini biliyoruz. Şu hâlde ortaya duygusuzluk, vurdumduymazlık, bencillik, acelecilik, kararsızlık ve korkaklık gibi hâller çıkacaktır. Yalnız burada şuna dikkat çekmek istiyoruz. Bu pozitif veya negatif algılar olarak saydığımız hâller imana ait eylem boyutu ve toplumsal yansıması göz önünde bulundurularak anlaşılmalıdır. Yoksa bir münafık veya kâfirin kendi

çıklarları doğrultusunda cesaretli veya mücadeleci olamayacağını söylemek istemiyoruz. Unutulmamalıdır ki istisnalar kaideyi bozmaz. Eylemsel yabancılaşma erezyonuna şunları örnek verebiliriz:

Yapmadıklarını söylemeleri (Saff, 61: 2); görünüşlerinin, imajlarının sağlam olmasına rağmen iç hâllerinin (psikolojik durum) kötü olması ve kendilerine özgüvenleri olmaması; (Münafikûn, 63: 4); zorluk anında yılgınlık göstermeleri (Ahzab, 33: 9-13); kararsız olmalarıdır (Mâide, 5: 52).

Münafıkların bu durumlarıyla ilgili ayetler çoğaltılabilir, biz burada bu kadarı ile iktifa ediyoruz. Bu eylemsel yabancılaşmanın başka saikleri de vardır ki bunlardan en önemlisi insanın kendisini hürriyetiyle ilgili birtakım kısıtlamalar içinde hissetmesidir. “Din ve düşünce özgürlüğünün tanınmadığı baskıcı yönetimlerde insanlar, çoğu kez yanlış anlaşılmaktan korktukları için duygu ve düşüncelerini özgürce ifade etmekten çekinirler. Oysaki duygu ve düşüncelerini özgürce ifade etmek insan olmanın olmazsa olmaz koşuludur. İşte duygu ve düşüncelerini özgürce ifade etmekten kaçınmaları, onları zorunlu olarak iki yüzlülüğe sürüklemektedir. İki yüzlülüğün özellikle yaygın olduğu günümüz toplumlarında insanın mutluluğundan söz edilemeyeceği oldukça açıktır. Çünkü ikiyüzlülük, insanın doğasına ters düşmesinden, yabancılaşmasından ve dolayısıyla kişiliğini benliğini yitirmesinden başka bir şey değildir...”

Öyleyse insanın ilk yapması gereken şey, hürriyeti için mücadele etmesi ve benliğinin saf bir şekilde yeşereceği uygun ortamı hazırlamak için çaba göstermesidir (bk. Bakara, 2: 243).

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Kur'an'da ilke, inanç ve eylem bütünlüğünü değişik açıdan incelediğimiz bu kısa araştırmamızda, onun ilkelerinin aşk, fedakârlık, ahlak vb. Olgular üzerine inşa edildiği zaman, Kur'an'a bütüncül bir yaklaşım içinde olunabileceğini, bu temeller üzerine inşa edildiğinde Kur'an'ın mana boyutunu yansıtabileceğini söylemiş ve Kur'an'a muhatap olan insanın bütüncül yaklaşım içerisinde ondan gerçek manada istifade edebileceğini ve her türlü yabancılaşmadan bu şekilde kurtulabileceğini belirtmiştik.

Peki bu yabancılaşmanın aşılabilmesi için insan nereden başlamalıdır? Kanaatim odur ki, bunun başlangıç noktası yine şuurlu/bilinçli eylemlerde bulunmaktadır. Çünkü herhangi bir eylemde, çabada bulunmaksızın sadece birtakım ruhî perhizlerle bu çetin yolun aşılması ve nefsin arındırılarak sâlih bir bünyeye/yapıya ulaşılması mümkün değildir.

Burada üzerinde durduğumuz şeye dikkat edilmelidir. Bu da arınmaya yönelik bilinçli eylemlerde bulunmaktadır. Gelenekten tevarüs edilerek alışlagelmiş biçimde yapılan eylemlerin veya ideoloji olarak da isimlendirebileceğimiz telkinlerin bu zorlu yolda bizlere pek faydası olmaz. Bu tip eylemler bizim yapıp etmelerimize dahil bile değildir. Mademki kişi yaptığı şeylerden sorumlu tutulmaktadır, öyleyse bu sorumluluğu fark ederek kendisine ait, şuurlu ve iradesine dayalı olarak yaptığı kendi eylemlerinin sorumluluğunu üstlenmelidir. İnsan her şeyden önce kendisini gerçekleştirmeye ve bulmaya çalışmalıdır (bk. Bakara, 2: 177; Mâide, 5:105; Haşır, 59: 19).

Önceki başlıklar altında konuyla ilgili olarak bu ve benzeri ayetleri verdiğimizden dolayı burada daha başka örnekler sunmuyoruz. Çünkü Kur'an'ı okuyan kişi içerik olarak yeterince buna benzer ayetlerle karşılaşacaktır. Burada değinmek istediğimiz husus eylem ile arınma arasında sıkı bir ilişki olduğu, şuurlu bir eylemin arınmaya ve şuurlu bir arınma çabasının da insanı eyleme götüreceğidir.

KAYNAKÇA

- Akdemir, S. (2000). *Kur'an ve Laiklik Toplumsal Uzlaşma ve Barışa Kur'an'ın Katkısı*. Form Yayınları, İstanbul.
- Başgil, A. F. (1997). *Gençlerle Başbaşa*, Yağmur Yayınları, İstanbul.
- Cevizci, A. (1996). *Felsefe Sözlüğü*. Ekin Yayınları, Ankara.
- Fazlurrahman (1997). *Allah'ın Elçisi ve Mesajı*. (Çev. Adil Çiftçi), Ankara Okulu Yayınları, Ankara.
- Fazlurrahman (1996). *Ana Konularıyla Kur'an*. (Çev. Alparslan Açıkgenç), Ankara Okulu Yayınları, Ankara.
- Garaudy, R. (2019). *İslam ve İnsanlığın Geleceği*. Timaş Yayınları, İstanbul.
- İbni Manzur. (ty). *Lisanü'l-Arab*. Darü'l-Mearif, Kahire.
- Mübarekfurî, Safiyyürrahman (1991). *Rahik el-Mahtum*. Darü'l-Vefa, Mansura.
- Serinsu, A. N. (1994). *Kur'an'ın Anlaşılmasında Esbabı Nüzulün Rolü*. Şule Yayınları, İstanbul.
- Tözlyurt, M. (2019). *Ebü'l-Mu'in en-Nesefti'nin Eleştiri Anlayışı*. Kitap Dünyası, İstanbul.

Zebidi, Zeyneddin Ahmed b. Ahmed (1985). *Buhari Muhtasari Tecridi Sarih Tercümesi*. (Çev. Ahmed Naim). DİB Yayınları, Ankara.

